

מערבית לעברית: ספר השיר לאריסטו ואוצר המילים של הפואטיקה לאריסטו בעברית של ימי הביניים פרנצ'סקה גורגוני

פירושו של אבן רשד לפואטיקה של אריסטו תורגם לעברית ב-1337 בידי טודרוס טודרוסי מאַרְל. פילוסוף צעיר זה היה אחרון הסופרים הפעילים בפרובנס ב'תנועת המתרגמים', כינויים המקובל של יהודים אינטלקטואלים שפעלו בתחום התרגום מן המאה ה-12 עד המאה ה-14. כמי שבא מבית מדרשם של התיבונים, התרגומים שלו מערבית לעברית הם מילוליים מאוד. הוא תרגם חיבורים על הלוגיקה של אלפראבי, אבן סינא ואבן רשד, ושל מחברים אחרים פחות מפורסמים במסורת העברית, כגון פח'ר א-דין א-ראזי ואלכסנדר מאפרודיסיאס. לשונו של טודרוס משקפת רמות מתקדמות בעולם המונחים של הפילוסופיה היהודית של המאה ה-14, והיא מתאפיינת בעניין מחודש בלוגיקה, בפסיכולוגיה ובתפקודם של הדמיון והאינטואיציה ככלים הכרתיים. התרגום שלו לפואטיקה בתרגומו של אבן רשד, נודע בשם **ספר השיר לאריסטו**, והוא מעיד על מבט מעמיק בתפקיד שייחסה הפילוסופיה היהודית לדמיון ולאינטואיציה בתהליך רכישת ידע. הייחוד של התרגום ניכר באוצר המילים המחודש שבספר השיר, שלמעשה החדיר לראשונה ללשון העברית מונחים חשובים כגון 'חקוי' (mimesis), 'ספור טפלי' (mythos), 'בזיון' (comedy) ו'שבח' (tragedy), וכן מושגים פילוסופיים כמו 'נפש' (בהוראת תוכן, מהות) במקום המונח הרגיל 'עצם'.

לאחר הדיון באוצר המילים הפילוסופי של **ספר השיר** אציג כדוגמה את התרגום של טודרוס לקטע מתוך הפואטיקה (1456b, 20–22), שבו אריסטו מנתח את ששת הגורמים הדיבוריים המרכיבים את אומנות הנאום. בפרק זה העברית מוגדרת כ'לשון צחות', המונח המתרגם את המונח הקוראני 'ערבייה אלפצאחה'. תורת השיח מורכבת מהגורמים הבאים: גזר (ההברה בלשונו), קשר (חיבור), מבדיל (הפרדה), שם, דבור או מלה (פועל), כנוי או נטיה, אמר (הצהרה).

באמצעות הדיון באוצר המילים העברי של תורת השיר אני מבקשת לעמוד על שני עניינים עיקריים:

א. הייחודיות של טודרוס בתרגומים שלו, המבוססים הן על הסגנון התיבוני הן על תפיסתו הבלשנית העצמאית בלשון הערבית.

ב. בהמשך למחקרו החשוב של אלעמראני ג'מאל, *Logique aristotélicienne et grammaire arabe* (Vrin, 1983), אראה כיצד לשון המתרגמים יצרה 'דקדוק פילוסופי' המקביל לדקדוק הקלסי שהיה ידוע עד אותה העת. בעקבות תופעה דומה המשתקפת בהיסטוריה של התרגומים הערביים לחיבורים הלוגיים של אריסטו, ספר השיר הוא דוגמה טובה ליצירתיות של המתרגמים היהודים מימי הביניים, שחידשה עולם מונחים פילוסופיים בעבור חיבורים פילוסופיים.